

بایسته‌ها و نوآوری‌های آیین دادرسی کیفری

(رویت‌های آموزشی و کاربردی برای ضابطان دادگستری)

پدیدآورندگان

حسن خدابخشی و احمد ممبینی

انتشارات جنگل

سرشناسه	: خدابخشی، حسن، ۱۳۶۳-
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور	: بایسته‌ها و نوآوری‌های آیین دادرسی کیفری/ پدیدآورندگان: حسن خدابخشی، احمد ممینی
مشخصات نشر	: تهران: جنگل، جاودانه، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری	: ۱۶۸ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۶-۴۵۷-۴
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: آیین دادرسی جزایی - ایران
وضعیت	: حقوق جزا - ایران
شناسه افزوده	: ممینی، احمد، ۱۳۴۷-
رده‌بندی کتبه	: KM460.4 1394
رده‌بندی دی‌رجی	: ۳۴۵/۵۵۰۵
شماره کتابشناسی	: ۴۱۸۹۸۴۱

عنوان کتاب: بایسته‌ها و نوآوری‌های آیین دادرسی کیفری (رویکردی آموزشی و کاربردی برای ضابطان دادگستری)
پدیدآورندگان: حسن خدابخشی، احمد ممینی
ناشر: انتشارات جنگل، جاودانه
ناظر فنی: امین لشکری
نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۵
قطع و تیراژ: رقعی، ۱۰۰۰ نسخه
قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۶-۴۵۷-۴

<http://www.junglepub.org>

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۸۲۸۳۰-۹-۶۶۴۸۶۱۱۵

[email: info@junglepub.org](mailto:info@junglepub.org)

۰۳۱-۳۳۲۰۵۰۶۷-۳۳۲۰۳۸۰۰-۹

«حق چاپ برای پدیدآورندگان محفوظ است»

فهرست مطالب

پیشگفتار

۱- مقدمه..... ۱

۱-۱- تعریف قانون..... ۱

۱-۲- مراحل وضع قانون (تصویب، امضا و انتشار)..... ۱

۱-۳- طبقه بندی قوانین..... ۲

۱-۳-۱- تصویبات..... ۲

۱-۳-۲- آیین نامه..... ۲

۱-۳-۳- بخشنامه..... ۳

۱-۴- پیشینه و تاریخچه آیین دادرسی کیفری..... ۳

۲- رویکردها و اصول حاکم بر دادرسی کیفری..... ۵

۱-۲- اصل قانونی بودن دادرسی کیفری..... ۶

۲-۲- تضمین حقوق طرفین پرونده..... ۶

۲-۳- اصل تساوی افراد در برابر قانون..... ۶

۲-۴- استقلال و بی طرفی مراجع قضایی..... ۷

۲-۵- رفع اطاله دادرسی و جلوگیری از ایجاد اختلال یا طولانی شدن فرایند..... ۷

دادرسی کیفری..... ۸

۲-۶- اصل برائت و عدم مجرمیت متهم..... ۸

۲-۷- ضرورت رعایت حقوق اساسی، بشری و شهروندی مردم در تمام مراحل..... ۹

دادرسی کیفری..... ۹

۲-۸- لزوم آگاهی و بهره‌مندی متهم از موضوع و دلایل اتهام..... ۱۴

- ۹-۲. رعایت حقوق دفاعی متهم و آگاهی اصحاب دعوا از حقوق خود در فرایند دادرسی ۱۴
- ۱۰-۲. رعایت قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی در تمام مراحل دادرسی کیفری ۱۵

۳- نوآوری‌ها و تغییرات شکلی و ماهوی آیین دادرسی کیفری ۲۵

- ۳-۱. اصلاح تعریف قانون آیین دادرسی کیفری ۲۵
- ۲-۱. طرح دعوای عمومی و دعوای خصوصی برای ارتکاب جرم ۲۶
- ۲-۲. اضافه نمودن «توبه» به عنوان یکی از موارد هفت‌گانه موقوفی تعقیب ۲۷
- ۳-۴. حق مدینه زبان‌های معنوی ۲۷
- ۳-۵. تشکیل دسرهای تخصصی و موضوعی ۲۸
- ۳-۶. نظارت دادستان شهرستان مرکز استان بر اقدامات دادستان‌ها و مقامات قضایی دادرسی شهرستان ۲۸
- ۳-۷. تشکیل پلیس ویژه سال و نوجوانان در نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران ۲۸
- ۳-۸. جلوگیری از فرار مرتکب و حفظ صحنه جرم موضوع جرایم ماده ۳۰۲ ق.ا.د.ک توسط تمام شهروندان در صورت عدم ضابطان ۲۸
- ۳-۹. ممنوع بودن تحمیل هزینه‌های ناشی از وظایف ضابطان تحت هر عنوان بر بزه‌دیده ۲۹
- ۳-۱۰. اعلام جرم توسط سازمان‌های مردم نهاد ۲۹
- ۳-۱۱. الزام مقامات و اشخاص رسمی به اعلام جرم ۳۰
- ۳-۱۲. انجام تحقیقات مقدماتی تمام جرایم توسط بازپرس ۳۰
- ۳-۱۳. ممنوعیت ارایه اسناد و مدارک طبقه‌بندی شده یا حاوی مطالب مربوط به منافی عفت و جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی به شاکی ۳۱
- ۳-۱۴. ممنوعیت تعقیب، تحقیق و پرسش در جرایم منافی عفت ۳۲

۱۵-۳- استفاده مقام قضایی از نیروی انتظامی و در صورت ضرورت از نیروهای نظامی.....	۳۲
۱۶-۳- لزوم تأیید مجوز تفتیش و بازرسی منزل و محل کار مقامات و مسئولین کشوری و لشکری توسط رئیس کل دادگستری استان	۳۲
۱۷-۳- اعمال محدودیت در کنترل ارتباطات مخابراتی افراد	۳۳
۱۸-۳- الزام مقامات و مأموران نهادهای دولتی و عمومی به همکاری با مراجع قضایی برای تحقیق امر کیفری	۳۴
۱۹-۲- تجویز استفاده از سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی و دادرسی الکترونیکی	۳۵
۲۰-۳- واداری اوراق قضایی به بخش خصوصی	۳۵
۲۱-۳- جلب متهم در جرایم سازمان یافته و جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی	۳۵
۲۲-۳- صدور دستور خروج از کشور	۳۶
۲۳-۳- شروع تحقیقات بلا اصرار حضور یا جلب متهم	۳۶
۲۴-۳- صدور قرار عدم دسترسی به اموال یا برخی از اوراق، اسناد یا مدارک پرونده در جرایم علیه امنیت داخلی یا خارجی کشور	۳۷
۲۵-۳- افزایش قرارهای تامین کیفری	۳۷
۲۶-۳- قرار بازداشت موقت	۳۸
۲۷-۳- قرار نظارت قضایی	۴۰
۲۸-۳- خسارت ایتام بازداشت	۴۳
۲۹-۳- تبدیل قرار مجرمیت به قرار جلب به دادرسی در صورت جرم بودن عمل ارتكابی و وجود ادله کافی برای انتساب جرم به متهم	۴۴
۳۰-۳- تحقیقات مقدماتی جرایم اطفال و نوجوانان	۴۴
۳۱-۳- وظایف و اختیارات دادستان کل کشور	۴۵
۳۲-۳- دادگاه‌های کیفری	۴۸
۳۳-۳- رسیدگی به جرایم منافی عفت در دادگاه صالح	۵۰
۳۴-۳- محاکمات دادگاه	۵۱

۳۵-۳- اعاده دادرسی ۵۴

۳۶-۳- معاونت اجرای احکام کیفری ۵۶

۴- ضابطان دادگستری ۶۱

۴-۱- تعریف ضابطان دادگستری ۶۱

۴-۲- انواع ضابطان دادگستری ۶۲

۴-۳- شرایط ضابطیت ۶۸

۴-۴- وظایف مقام قضایی نسبت به ضابطان ۷۰

۴-۵- مخالف و الزامات قانونی ضابطان ۷۱

۴-۶- تخلفات ضابطان ۸۰

۵- حقوق متهم در فرآیند دادرسی کیفری ۸۳

۵-۱- حقوق متهم در مرحله کشف جرم و تحقیقات مقدماتی ۸۳

۵-۱-۱- حق اطلاع از موضوع و ادله اتهام انتسابی ۸۳

۵-۱-۲- متوقف شدن تعقیب دادرسی به علت مبتلاشدن به جنون ۸۳

۵-۱-۳- ممنوعیت تحت نظر قرار دادن متهم بیش از ۲۴ ساعت در جرایم ۸۴

مشهود ۸۴

۵-۱-۴- حضور وکیل و ملاقات با متهم ۸۴

۵-۱-۵- انتخاب وکیل در مرحله تحقیقات مقدماتی جرایم علیه امنیت ۸۵

داخلی یا خارجی و جرایم سازمان یافته ۸۵

۵-۱-۶- اعلام مشخصات سجلی، شغل، نشانی و علت دستگیر قرار گرفتن ۸۵

متهم حداکثر ظرف یک ساعت به دادرسی محل ۸۵

۵-۱-۷- اطلاع والدین، همسر، فرزندان، خواهر و برادر از تحت نظر بودن ۸۶

متهم ۸۶

۵-۱-۸- امکان تماس تلفنی متهم تحت نظر با خانواده و آشنایان ۸۶

۵-۱-۹- انجام معاینه پزشکی شخص متهم به درخواست خود یا بستگان ۸۶

- ۱۰-۱-۵- لزوم تفهیم مکتوب حقوق متهم..... ۸۶
- ۱۱-۱-۵- لزوم ارایه اوراق هویت و اصل دستور قضایی در حین بازرسی..... ۸۷
- ۱۲-۱-۵- ممنوعیت اجبار یا اکراه متهم در بازجویی‌ها، طرح پرسش‌های تلقینی یا همراه با اغفال و استفاده از کلمات موهن..... ۸۷
- ۱۳-۱-۵- ممنوعیت انتشار تصویر و سایر مشخصات مربوط به هویت متهم در کلیه مراحل تحقیقات مقدماتی..... ۸۷
- ۱۴-۱-۵- دستور انجام برخی از اقدامات احتیاطی به منظور حمایت از خانواده متهم در برابر تهدیدات..... ۸۸
- ۱۵-۱-۵- ضرورت اتخاذ تصمیم از سوی بازپرس پیش از اخذ مرخصی، عزیمت به مأوریت و مانند آن نسبت به متهمان بازداشتی..... ۸۸
- ۱۶-۱-۵- حق درخواست مانع‌محل، تحقیق محل، بازرسی و کارشناسی..... ۸۹
- ۱۷-۱-۵- عدم جواز تأیید و بازرسی در صورت عدم حصول ظن قوی..... ۸۹
- ۱۸-۱-۵- جبران خسارات مادی وارده به متهم در صورت صدور قطعی قرار منع یا موقوفی تعقیب و یا حکم..... ۸۹
- ۱۹-۱-۵- تحصیل و جمع‌آوری اوری، نوشته و سایر اشیای متعلق به متهم راجع به جرم..... ۹۰
- ۲۰-۱-۵- نوشته، اسناد و مدارک غیرمرتبط با جرم، نباید مطالبه و مورد بررسی قرار گیرد..... ۹۰
- ۲۱-۱-۵- ممنوعیت احضار یا جلب در صورت نداشتن دلیل کافی..... ۹۰
- ۲۲-۱-۵- سکوت متهم در پاسخ به سؤالات..... ۹۱
- ۲۳-۱-۵- نوشتن پاسخ سؤالات..... ۹۱
- ۲۴-۱-۵- رعایت امانتداری در درج اظهارات متهم..... ۹۱
- ۲۵-۱-۵- تعیین مترجم برای متهم غیرفارسی زبان، ناشنوا و لال..... ۹۱
- ۲۶-۱-۵- تشکیل پرونده شخصیت متهم..... ۹۱
- ۲۷-۱-۵- درخواست فک یا تبدیل قرار بازداشت..... ۹۲
- ۲۸-۱-۵- تفهیم آثار و تبعات تخلف از قرارهای نظارت قضایی به متهم..... ۹۲

- ۲۹-۱-۵- مطالبه خسارت ایام بازداشت از دولت در صورت صدور قطعی قرار منع تعقیب و یا حکم برائت متهم ۹۲
- ۳۰-۱-۵- اخذ آخرین دفاع ۹۳
- ۲-۵- حقوق متهم در مرحله رسیدگی در دادگاه‌های کیفری ۹۳
- ۱-۲-۵- ابلاغ وقت رسیدگی و ارسال تصویر کیفرخواست برای متهم ۹۳
- ۲-۲-۵- تعیین وکیل ۹۴
- ۳-۲-۵- تحصیل اطلاعات لازم، مطالعه و کپی اوراق پرونده ۹۵
- ۱-۲-۵- حضور متهم به صورت آزادانه و تحت مراقبت لازم در جلسه دادگاه ۹۵
- ۵-۲-۵- استماع دفاعیات متهم و وکیل او ۹۶
- ۶-۲-۵- تعیین مترجم برای متهم غیرفارسی زبان، ناشنوا و لال ۹۶
- ۷-۲-۵- حق خردش دفاع برای متهم ۹۶
- ۸-۲-۵- آزادی متهم در صورت صدور حکم برائت، منع یا موقوفی تعقیب و یا تعلیق اجرای مجازات ۹۶
- ۹-۲-۵- احتساب ایام بازداشت به مدت محکومیت ۹۶
- ۱۰-۲-۵- واخواهی یا اعتراض بدوای ایام ۹۷
- ۱۱-۲-۵- پذیرش عذر موجه در تقاضای تجدیدنظر یا فرجام ۹۷
- ۱۲-۲-۵- عدم پرداخت هزینه دادرسی در دعوائ ضرر و زیان ناشی از جرم در تجدیدنظرخواهی و فرجام‌خواهی محکوم‌علیه ۹۷
- ۱۳-۲-۵- معافیت زندانی از پرداخت هزینه دادرسی مرخص به دیدنظر یا فرجام ۹۸
- ۱۴-۲-۵- تقاضای تخفیف مجازات پیش از پایان مهلت تجدیدنظرخواهی ۹۸
- ۳-۵- حقوق متهم در مرحله اجرای احکام کیفری ۹۸
- ۱-۳-۵- ممنوعیت اجرای علنی مجازات ۹۸
- ۲-۳-۵- تعویق اجرای مجازات ۹۹
- ۳-۳-۵- ممنوعیت نگهداری محکومان و متهمان در یک مکان ۹۹

۶- پیوست آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها ۱۰۳

- ۱- ۶- آیین‌نامه اجرایی بازداشتگاه‌های موقت ۱۰۳
- ۲- ۶- آیین‌نامه اجرایی نحوه اداره بازداشتگاه‌های امنیتی ۱۰۷
- ۳- ۶- آیین‌نامه اجرایی نحوه ایجاد، اداره و نظارت بر بازداشتگاه‌های انتظامی ۱۱۰
- ۴- ۶- آیین‌نامه اجرایی شیوه نگهداری اموال توقیف شده ۱۱۴
- ۵- ۶- دستورالعمل اجرایی بند ۱۵ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۵ ۱۱۹
- ۶- ۶- آیین‌نامه سیانج‌گری در امور کیفری ۱۲۴
- ۷- ۶- آیین‌نامه اجرایی احراز عنوان ضابط دادگستری ۱۳۳
- ۸- ۶- از دستورالعمل تفاهات از اسناد، اطلاعات و ادله پرونده‌های قضایی ۱۳۹
- ۹- ۶- آیین‌نامه اجرایی حمایت از شهود و مطلعین ۱۴۳
- منابع و مآخذ ۱۴۹

پیشگفتار

در یک نظام حقوقی قوی، قانونمند، متمدن و منظم یقیناً اهمیت قواعد شکلی (آیین دادرسی)، کمتر از قواعد ماهوی حاکم بر آن جامعه نیست؛ بلکه به جرات می‌توان گفت که علت همه موفقیت‌ها، تحلیل‌ها و بررسی‌های مربوط به قواعد ماهوی تمامی تلاش‌ها و زحمات حقوقدانان و دست‌اندرکاران امر قضا و قضاوت برای بیرری کردن است. استخراج قواعد عادلانه، در گرو این مسأله است که این قواعد به درستی را برایشان همین دلیل است که گفته‌اند: یک مورچه که جان دارد، بهتر از هزار برده می‌باشد. همین دلیل شده است. از این منظر، بدیهی است «نظم دادگری و شیوه علمی حاکم بر آن، گرم‌تر و حساس‌تر از نظم در قوانین ماهوی نباشد، هم پایه آن است و در مرحله ثبوت و اثبات در حقگزاری و دادگری، مکمل یکدیگرند».

حقوق کیفری در معنای گسترده‌ی آن، شامل حقوق جزا، جرم‌شناسی، کیفرشناسی و آیین دادرسی کیفری می‌باشد؛ اما باید توجه داشته باشیم که حقوق جزا، به تعیین جرایم و مجازات‌ها پرداخته و این را مشخص می‌نماید، لذا این گونه قوانین، به قوانین ماهوی معروفند؛ اما باید انفعال نمود که برای اجرای عدالت کیفری در جامعه، فقط حقوق جزا کفایت نمی‌کند؛ بلکه از ارتکاب جرم تا اجرا و اعمال مجازات، مراحل دادرسی کیفری وجود دارد که بر اساس آن، مراجع قضایی و ضابطان دادگستری، مکلفند قواعد و مقرراتی را که بیشتر شکلی است، اجرا نمایند.

همانطوری که می‌دانیم آیین دادرسی کیفری، رشته‌ای از حقوق عمومی داخلی و مجموعه مقرراتی است که طریق کشف جرم و تعقیب متهم،

تشریفات مربوط به دادرسی، سازمان و صلاحیت مراجع کیفری و همچنین نحوه اجرای احکام کیفری را بررسی می‌کند.

روش‌ها و شیوه‌های دادرسی کیفری، بدون وجود قانون و رعایت مقررات نیز مفهومی ندارد، لذا نتایج حاصله از اقداماتی که در آن، قانون آیین دادرسی کیفری از طرف دست‌اندرکاران امر قضا و همچنین ضابطین دادگستری (عام و خاص)، رعایت نشده باشد، حالت میوه درخت مسموم را داشته و نمی‌تواند مورد استناد دادگاه قرار گیرد.

از طرف دیگر، تعدی به حقوق و تخطی از قوانین، استعداد رایجی است که در تمامی حرم‌های انسانی و در میان مردم وجود دارد، اجرای دقیق این‌گونه قوانین بر آگاهی سهل و آسان و ابهام‌زدایی از آن، می‌تواند متجاوزین و متجاوزین، حقوق مردم را در جایگاه به حق و قانونی آنها نشانده و حقوق مردم را از هرگونه گزند و تعدی، مصون و محفوظ نماید.

با تصویب قانون آیین دادرسی کیفری در تاریخ ۱۳۹۴/۳/۲۴، به صراحت مأموران وزارت اطلاعات، سازمان اطلاعات سپاه و کارشناسان و عوامل مرکز حفاظت و اطلاعات قوه قضاییه نیز به عنوان ضابطان خاص، معرفی و مقرر شده است که احراز عنوان ضابط دادرسی، علاوه بر وثاقت و مورد اعتماد بودن منوط به فراگیری مهارت‌های لازم گذراندن دوره‌های آموزشی زیر نظر مرجع قضایی مربوط و تحصیل کارت ویژه ضابطان دادگستری باشد؛ به طوری که تحقیقات و اقدامات صورت گرفته از سوی اشخاص فاقد این کارت، ممنوع و از نظر قانونی بدون اعتبار قلمداد شود.

با توجه به برنامه‌ریزی‌ها، دوره‌های آموزشی آشنایی ضابطان دادگستری با تغییرات و تحولات شکلی و ماهوی قانون جدید آیین دادرسی کیفری در سطح استان‌ها و کشور برگزار شده است؛ اما خلأ نبود یک منبع آموزشی پژوهشی با رویکرد کاربردی، مطابق با قانون اخیر، مشهود و ملموس

می‌نمود و از آنجا که این تغییرات، می‌تواند بر وظایف، مسئولیت‌های ضابطان دادگستری تأثیرگذار باشد و ارکان تحقق فعالیت‌های ایشان، شناخت صحیح و عمل مبتنی بر قواعد و قوانین حقوقی است، لذا ضرورت یافت تا پژوهشی با هدف آگاهی ضابطان دادگستری، از ابداعات و نوآوری‌های انجام گرفته در این قانون، انجام و برای بهره‌برداری و استفاده، در اختیار ایشان قرار گیرد.

جاء بسی خوشوقتی است که برادران ارجمند جناب آقای دکتر حسن خدابخش و صاحب آقای دکتر احمد ممبینی که از حقوقدانان فاضل و فرهیخته کشور، ما می‌باشند، در یک تلاش و تحقیق مشترک با تدوین کتاب بایسته‌ها و ترویجی‌های دادرسی کیفری، قانون آیین دادرسی کیفری را مورد تحقیق و بررسی خوب قرار داده و در مجموعه‌ای سهل و روان و قابل استفاده برای عموم، آن را به جامعه حقوقی کشور تقدیم نمودند.

مطالعه این کتاب ارزشمند را به همه حقوقدانان، قضات، دانشجویان رشته حقوق و ضابطان دادگستری توصیه نموده و توفیق روز افزون مؤلفین محترم آن را در کارهای علمی و فرهنگی و خدمات بیشتر به پیشرفت حقوق از خداوند منان مسئلت می‌نمایم. به امید رری که مفهوم عدالت را نه در کتاب‌ها و مجموعه قوانین و پاورقی آنها؛ بلکه در زندگی روزمره مردم مشاهده نماییم.

حسن حمیدیان

عضو معاون دیوانعالی کشور و مدرس دانشگاه